

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

שינוי בקביעת אבן בבנין בלא סיתות

במשנה במסכת חגיגה (י.) שינוי: הלכות שבת, חגיגות והמעילות, הרי הם כהררים התלויין בשערה, שהן מקרא מועט והלכות מרובות. והגמרא (י:) הולכת ומונה כל דבר ודבר היכן מצאנו שמקרא מועט והלכות מרובות, הלא עיקר הדינים כתובים בתורה להדיא. ולענין מעילה מציעה הגמרא תחילה שהחידוש הוא באופן המבואר במשנה במעילה (יט:), שאם נטל אבן או קורה של הקדש - הרי זה לא מעל, נתנה לחבירו - הוא מעל וחבירו לא מעל, ולכאורה חלוקה זו תמוהה, במה שונה נתינה לחבירו מלקיחה בעצמו. אמנם דוחה הגמרא שחלוקה זו עצמה אין בה פלא, שכן שמאל מעמיד דין זה בגזבר שאבני בנין מסורות לו, שכל זמן שלא הוציא את האבנים מרשותו לרשות אחר, אף שנטל את הקורה של הקדש, סוף סוף עדיין נשארה האבן ברשותו וכיון שהוא גזבר לא יצאה האבן מרשות בית דין].

שוב מבאר הגמרא (יא.) שהחידוש הוא בדין המובא בהמשך המשנה: בנאה בתוך ביתו - הרי זה לא מעל, עד שידור תחתיה בשוה פרוטה. ודין זה המבואר בסיפא תמוה לפי פשוטו, שהרי כיון ששינה את האבן או הקורה בקביעתה בבנין, אם כן "מה לי דר, ומה לי לא דר". ויש לפרש שעל כך אומרת המשנה שדיני מעילה "כהררים התלויין בשערה". ודוחה הגמרא אף ביאור זה, שכן רב מפרש את דברי המשנה באופן שהניח את האבן או הקורה על פי ארובה, וכיון שאין כאן שינוי - לא מעל ואינו חייב עד שיהנה על ידי שידור תחתיה בשיעור שוה פרוטה.

מבואר אם כן בדברי הגמרא, שבהוה אמינא ביארנו את דברי המשנה באופן שקביעת האבן בבנין הוא שינוי, ולמסקנא שהניחה על גבי ארובה, ממילא אין כאן שינוי. והנה יש להבין מדוע תחשב קביעת האבן בבנין כשינוי. והתוספות בבבא קמא (כ: ד"ה והוא) דקדקו לשון רש"י (שם) שביאר דברי רב שהניחה על פי ארובה, "ולא קבעה בבנין, דלא הוי שינוי", ומשמע מדברי רש"י שבהו"א הבינה הגמרא שהוא קבעה בבנין - ועצם קביעתה בבנין יש בה משום שינוי. וכך מבואר גם בדברי הרע"ב (מעילה פ"ה מ"ד) שפירש שלא בנאה ממש, דאם כן הרי נהנה מיד - שהוסיף בבנין ביתו. אלא כגון שנתנה על פי ארובה שלא בבנין, דהשתא אין לו הנאה עד שידור תחתיה. וכתב התוספות יום טוב שמשמע מדבריו שאם נתנה בבנין, זה עצמו נחשב לשינוי.

ועל כך תמהו התוספות: ותימה, כי קבעה נמי לא קני - דשינוי החוזר לברייתו הוא. והתוספות מביאים את מקור הדין ששינוי החוזר לברייתו אינו קונה, מדברי הגמרא בבבא קמא (צו:): האי דגזל נסכא [- גוש מתכת כסף] מחבריה, עבדיה זוזי [- מטבעות עם צורה], לא קני בשינוי. מאי טעמא, דהדר עביד להו נסכא. וכיון שניתן להחזירם למצבם הקודם, הרי זה שינוי החוזר לברייתו שאינו קונה. ואם כן הוא הדין בנידון דידן מדוע חשובה קביעת האבן בבנין כשינוי הקונה.

דעת תוספות ורש"י במעילה שמדובר באופן שסיתת האבן

והתוספות בב"ק נשארו בתימה ולא ביארו באופן אחר את סוגיית הגמרא. אמנם במסכת מעילה (כ.) ד"ה למה) פירשו התוספות באופן אחר את המו"מ בסוגיא, שבהו"א סברה הגמרא ש'בנאה' מיירי באופן שסתתה ותיקנה, וממילא עשה בה שינוי וקנאה. ועל כך השיב רב שהניחה על פי ארובה, פירוש שהיתה מתוקנת מקודם לכן ולא עשה בה שום שינוי אלא רק הניחה על פי ארובה וחבירה יפה על ידי טיט.

ורש"י בחגיגה (יא.) כתב, וז"ל: שנוי שניה. כשקבעה בבנין, וקנייה בשינוי שמסתתה וקובעה, עכ"ד. הרי שצירף שני העניינים, הן דברי רש"י בב"ק שבעצם קביעותה בבנין פועל משהו, והן דברי התוספות במעילה שבהו"א הבינה הגמרא שהמדובר הוא באופן שסתתה. וכך משמע גם בדברי רש"י בביאור דברי רב: שהניחה על פי ארובה. לפקוק הארובה, וכל שעה שירצה נוטלה, ולא שנייה מיד, ע"כ. משמע שאף לא מחברה בטיט ואינו קובעה כלל אלא כל שעה שירצה נוטלה. [ואולי אפשר לבאר ברש"י שכיוון בדבריו כנגד שני הגורמים הנזכרים: א' כנגד 'קובעה' - 'וכל שעה שירצה נוטלה'. ב' כנגד 'שמסתתה' - 'ולא שנייה מיד'].

ושני ביאורים אלו הובאו גם בדברי רש"י במעילה (ד"ה כיון): דשינה, שפיחתה [י"ג: שסיתתה] וחתכה, אי נמי שבנאה בבנין. וכן בביאור דברי רב כתב שם רש"י: שהניחה על פי ארובה, כשהיא שלימה שלא חתכה ולא בנאה כלום אלא הנחה בעלמא הוא דעבד בה [ע"פ גירסת השיטה מקובצת].

דקדוק המירא דכיא והתוי"ט בדברי רש"י בחגיגה שביאר שסיתת האבן וקבעה

ואכן בפירוש מירא דכיא (חגיגה יא.) כתב שרש"י בדבריו בא ליישב קושיית התוספות בבבא קמא, אמאי נחשב קביעתה לשינוי והלא שינוי החוזר לברייתו הוא, ולכן הוסיף רש"י שמדובר באופן שסתתה וקבעה ולכן הוי שינוי. וגם התוספות יום טוב אחרי הבאת פירוש הרע"ב הביא שכ"כ רש"י והביא קושיית התוספות על רש"י, ושוב ציין לדברי רש"י בחגיגה ובמעילה [לפירוש השני] שפירשו שמדובר באופן שסתתה וקבעה. ובספר עזרת ישראל (חגיגה שם) ביאר בפשטות שכוונת התוספות יום טוב לומר כנ"ל, שרש"י בא בדבריו ליישב את קושיית התוספות.

ובספר חגי דוד העיר שאם כן מדוע הוצרך רש"י להוסיף שקבעה בבנין, הלא אף אם לא קבעה, כיון שסתתה הוי שינוי, ונטה מכח זה מביאורם. ועוד הקשה בספר חגי דוד, שאם כן מדוע הוצרכה הגמרא ליישב שהניחה על פי ארובה, דמשמע שלא קבעה, הרי עיקר היישוב הוא שלא סיתתה.

מעילת

גזבר

בקביעת

אבן

הקדש

בביתו

יום ראשון יט אדר א

חגיגה דף יא

להצטרפות לקבלת החידוש
a8843414@gmail.com

ובאמת קושיא זו קשה גם על עיקר דברי התוספות במעילה שפירשו את ההו"א של הגמרא בסתירה. ובספר תורת ראשי הישיבות (מדור עולת יוסף) הובא בשם רבי מרדכי גיפטר זצ"ל שביאר על פי דברי רש"י בחגיגה, שזו כוונתו אף בדברי בבבא קמא, והוסיף שבכך סרה קושיית התוספות על רש"י. אמנם במעילה מבואר להדיא שלדעת רש"י ניתן לפרש את דברי הגמרא בשני דרכים, ועדיין תקשה קושיית התוספות על כל פנים על ביאורו הראשון של רש"י במעילה.

חילוק הנחלת דוד בין שינוי הנצרך לגזילה ובין שינוי הנצרך למעילה

והנה על עיקר קושיית התוספות כיצד מהני קביעות בבנין לדעת רש"י, והלא שינוי החוזר לברייתו הוא, תמה הנחלת דוד (ב"ק כ:), שהרי יש מקום לחלק טובא בין השינוי הנצרך לקנין גזילה ובין השינוי הנצרך לאיסור מעילה. שכן גזילה כל זמן שלא שינה בה שינוי גמור, הרי הוא עמדת ברשות הבעלים ומחוייב להחזיר לו הגזילה בעין, ורק כששינה בה שינוי גמור אז קנה את גוף הגזילה ואינו מחזיר אלא דמים, ולכן כל זמן שהשינוי חוזר לברייתו - לא קנה הגזלן. משא"כ לענין מעילה, הרי לא בענין כלל שינוי גמור, וסגי גם בשינוי כל דהו. וראיה לדבר מדברי המשנה במעילה (יח.): וחכמים אומרים, כל דבר שיש בו פגם לא מעל עד שיפגום. ופגם זה הנצרך הוא אפילו בפגם כל שהוא, פגם בשיעור כזה שבדאי לא ייחשב שינוי לענין קנין גזילה. וממילא ה"ה לענין קביעות בבנין, אף שהו שינוי החוזר לברייתו ואינו שינוי גמור לענין שיקנה את גוף הגזילה, מ"מ שינוי כל דהו ודאי חשוב.

שני אופני מעילה והערת המנחת ברוך על אופן שלישי במשנה חפץ של הקדש

ובשו"ת מנחת ברוך (סימן כח) ביאר דעת רש"י בבבא קמא באופן אחר. תחילה הוא מקדים שבכלל מעילה בהקדש יש שני אופני מעילה: א' כשנטול דבר של הקדש לעצמו, ומתכוון להכניס לרשותו דבר שאינו שלו. ובמעילה זו יוצא ההקדש לחולין בשעת ההגבה. ב' כשנהנה בהנאת הגוף מהקדש, אף שההקדש נשאר ברשות ההקדש, וכגון שותה בכוס זהב של הקדש, שכיון שנהנה מעל אף שלא התכוון ליטול הכוס של זהב לרשותו.

ושבו מוסיף המנחת ברוך שלכאורה היה נראה שיש אופן נוסף של מעילה, שאינו נהנה ואף אינו מתכוון להוציא החפץ מרשות הקדש ואעפ"כ חייב, וזה כשעושה שינוי בדבר של הקדש. ומקור לדין זה מדברי המשנה במעילה הנזכרת, שאם נטל אבן או קורה של הקדש ובנאה בתוך ביתו, כיון שעשה בה שינוי קנאה, והרי המשנה עוסקת בגזבר כפי שהעמידה הגמרא את הרישא של המשנה, ואם כן אינו מוציא את ההקדש מרשות הקדש, ומכל מקום מבואר בגמרא שאם בנאה בתוך ביתו ועשה בה שינוי - מעל אף בלא הנאה. אמנם דחה זאת המנחת ברוך וכתב שבדאי דבר פשוט הוא שאם שבר קורה של הקדש שלא מעל, וכדרשת הגמרא במעילה (יח.): מתרומה דכתיבה בה 'כי יאכל' פרט למזיק. ואם כן צריך להבין מדוע באמת על ידי שינוי זה ייחשב מועל.

ביאור המנחת ברוך בדעת רש"י שעל ידי השינוי מועל הגזבר בנטילה מרשות הקדש

וביאר המנחת ברוך סוגיית הגמרא באופן אחר, שתחילה הקשתה הגמ' מדוע לא מעל בעצם לקיחת הקורה או האבן לעצמו, ויישבה הגמרא שהמדובר הוא בגזבר, וכיון שהאבן או הקורה מסורים תחת ידו, לא נעשה עליה גזלן בשעת נטילה - כיון שכך דינה שתהיה תחת ידו. אמנם כל זה אינו אלא כל זמן של עשה בה שינוי, אך כיון שעשה בה שינוי לצרכו אם כן החזקתו באבן אינה עוד לצורך הקדש, כי אם לצורך עצמו, שהרי אין הגזבר רשאי לשנות דבר של הקדש לצורך עצמו - ואם כן בשעה ששינה בה מעל מצד עצם החזקתו בחפץ וכאילו נתנה לחבירו, שהוציאה מרשות הקדש לרשות עצמו.

על פי זה מיישב המנחת ברוך את קושיית התוספות על רש"י, כיצד מועיל שינוי זה והרי שינוי החוזר לברייתו הוא ואינו קונה. אמנם לפי מה שנתבאר, הרי אין צורך בשינוי זה לעצם המעילה, ואינו מועל מכח השינוי, אלא המעילה היא בעצם הנטילה, שכיון שנטלה מרשות הקדש לרשותו - מעל ויצא ההקדש לחולין. וכל מה שנצרך שינוי זה הוא כדי להפקיע שאין החזקתו בהקדש לצורך הקדש, כי אם לצורך עצמו - ולכך סגי אף בשינוי החוזה, כיון שסוף סוף עשה שינוי בחפץ לצורכו ולא לצורך הקדש.

תליית המהרש"ם להיתר בניית בית כנסת מאבני בית המרחץ בפלוגת רש"י ותוספות

אמנם בהערות הגרי"ש אלישיב העיר, דהנה בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן לה) כתב לענין אבנים של בית המרחץ שרצו לבנות בהם בית כנסת, שהדין תלוי במחלוקת רש"י ותוספות. שכן לדעת רש"י שעצם קביעת האבן בבנין יש בה משום שינוי - אם כן הוא הדין שיהיה מותר לקבוע אבני בית המרחץ בכותל בית הכנסת, כיון שמיד כשקובעם בכותל בית הכנסת הרי הם משתנים ונעשים ראויים לבנין בית הכנסת. משא"כ לדעת התוספות שעצם הבנין לא חשוב שינוי אם לא מסתתם, אם כן הוא הדין אבנים אלו לא סגי בעצם קביעתם בכותל בית הכנסת כדי לשנותם. ומבואר שהבין המהרש"ם בדעת רש"י ששינוי זה הוא שינוי גמור, ואם כן אי אפשר לפרש כפירוש המנחת ברוך שהשינוי מועיל רק כדי להגדיר את נטילתו כהוצאה מרשות הקדש. וכמו כן אי אפשר לפרש כפירוש הנחלת דוד, שכן משמע שהוא שינוי גמור ממש כשינוי בקנין גזילה.

וציין לדברי השיטה מקובצת (ב"ק שם) שכתב בשם גליון, וז"ל: נראה לי דקביעות אבן בבנין חשוב שינוי טפי, כיון דבטיל ליה אגב ארעא וחשיב כקרקע. וביאור דבריו, שאף ששינוי החוזר לברייתו אינו חשוב שינוי, מכל מקום בכה"ג שהשינוי הוא באופן שקובע האבן בבנין ועל ידי זה בטל אגב קרקע ונעשה כקרקע, באופן זה חשוב שינוי גמור אף שהוא שינוי החוזר לברייתו. ולפי ביאור זה בדברי רש"י תבואר היטב תלייתו של המהרש"ם, שכן שינוי זה אינו דוקא לענין מעילה או מעילת גזבר, אלא חשוב שינוי לכל דבר, הן לגזילה והן להיתר בניית בית כנסת מאבני בית המרחץ.

"אין צורך

בשינוי

זה לעצם

המעילה,

והמעילה

היא בעצם

הנטילה, וכל

מה שנצרך

שינוי זה הוא

כדי להפקיע

שאין

החזקת

הגזבר

לצורך

הקדש, כי

אם לצורך

עצמו"

להנצחות והקדשות

נא לפנות למייל
המערכת
תודה רבה